

דף שבועי

בס"ד

פרשת ראה, תשפ"ו, מספר 1680

שתי אבנים וירושלים אחת רזיאל טייב

פתיחה

במוקד הדיון במאמר זה, עומדים פסוקי ההפטרה של פרשתנו, השלישית לשבע הפטרות הנחמה: **עֲנֵה סַעֲרָה לֹא נִחַמָּה הִנֵּה אֲנִי מִרְבִּיעַ בְּפֹךְ אֲבִינֶךָ וְיִסְדִּיתֶךָ בְּסִפְרִים. וְשָׁמַתִּי כְּדָלָד שִׁמְשִׁיתֶךָ וְשִׁעְרֶיךָ לְאֲבִנִי אֶקְדָּח וְכָל גְּבוּלֶךָ לְאֲבִנִי חִפֵּץ. וְכָל בְּנֶיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֶיךָ (יש' נד:יא-יג).** כנסת ישראל הגולה אינה מוצאת מנוחה ונחמה, והקב"ה מבטיח לה שכאשר תיגאל ותגיע למקומה, הוא ירצף אותה באבנים יקרות, ואף אבני היסוד, שאינן נראות, יהיו אבני ספיר. החלונות יהיו עשויים מרגליות ושערי ירושלים יהיו אף הם עשויים אבנים טובות, וכל שטח ישראל יהיה מלא באבנים שהכול חפצים בהן.

מחלוקת בשמיים ובארץ

בהקשר לפסוקים אלה, הגמרא מביאה את דברי רבי שמואל בר נחמני: נחלקו שני מלאכים ברקיע, מיכאל וגבריאל,¹ ויש אומרים שנחלקו בזה שני אמוראים בארץ ישראל, יהודה וחזקיה בני רבי חייא, חד אמר: שוהם, וחד אמר: ישפה. אמר להם (למלאכים או לאמוראים) הקב"ה: יהא כך וכך (בבלי ב"ב עה ע"א). מחלוקת זו אינה גמולוגית² בלבד, אלא אפשר להציע שהיא בירור מטאפיזי בשורש המידות המכוונות את בניין ירושלים. נברר זאת תוך מיקוד בדמויות החולקות, במהות האבנים הללו ובמהותם של השבטים שאבנים אלו מייצגות.

מיכאל וגבריאל – יהודה וחזקיה

כתוב בזוהר³ שהמלאך גבריאל בא לידי ביטוי בכוח של אש, והמלאך מיכאל בא לידי ביטוי בכוחם של המים. בכל אחד מהם כלולים גם כוחותיו של השני, אלא שזהו הכוח המרכזי שבאמצעותו הוא מתגלה. ניתן לומר, כי גבריאל הוא מייצג הגבורה, מידת הדין, ומיכאל מייצג את החסד.⁴ חלוקה זו בין דין לחסד מתאימה גם למחלוקת בין יהודה וחזקיה בני רבי חייא:

כשנצרכו לקבור את רב הונא, התלבטו היכן לקבורו. בסופו של דבר הכריעו לקבורו בסמוך לרבי

חייא. מפני קדושתם הרבה של רבי חייא ובניו, שהושוּוּ בכח תפילתם וקדושתם לאבות (בבלי ב"מ פה), לא כל אחד שש להיות המכניס את ארונו של רב הונא לתוך חלקת הקבר. בסופו של דבר התנדב לעניין תלמידו, רב חגא.⁵ בכניסתו למערה ראה את רבי חייא שוכב במרכז, יהודה לימנו וחזקיה לשמאלו. אמר יהודה לחזקיה: "קום ממקומך! אין זו דרך ארץ שרב הונא יעמוד ואתה תשכב!". הקשיב חזקיה לתאומו יהודה, קם, ונעמד לפניו עמוד של אש. ראה זאת רב חגא, נבהל, העמיד את ארונו של רב הונא וברח מהמקום (בבלי מו"ק כה ע"א).

ניתן לראות בסיפור זה רמז לקשר שבין יהודה וחזקיה לבין מידות החסד והדין. יהודה שוכב בימין, בצד החסד, וחזקיה שוכב בשמאל, בצד הדין.⁶ עוד ניתן לומר, שבהשוואתם לאבות, לאור סדר שכיבת קבורתם, ולאור הצורך של התלמוד לציין זאת, שיהודה שווה לאברהם במידת החסד, חזקיה ליצחק בדין ורבי חייא דומה ליעקב שהוא ביניהם.⁷

נקודה נוספת, היכולה לחזק הנחה זו, היא תיאור הגמרא שיהודה וחזקיה הם תאומים שנולדו מטיפה אחת בהפרש של שלושה חודשים (בבלי נדה כז). הרי שהם מצד אחד מאותה הטיפה, דהיינו על אותו המישור, ומצד שני יש הפרש רב ביניהם (ביחס להיותם תאומים). דבר זה דומה לגבורה ולחסד, שהרי הם עומדים על אותו המישור, אך בכל זאת ההפרש ביניהם רב. בין אם המחלוקת היא בין המלאכים ובין אם היא בין האמוראים, הרי ששורש העניין שווה, וכפי שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין בשם האריז"ל: "יהודה וחזקיה... הן דוגמת אותן המלאכים".⁸

שהם וישפה

שחור וצבעוני

במדרש מתוארות אבני החושן, צבעם ושאיכותם לכל שבט ושבט:

אודם – ראובן, וצבעה אדום. **פטדה** – שמעון, וצבעה ירוק. **ברקת** – לוי, וצבעה מחולק לשלישים לבן, שחור ואדום. **נפך** – יהודה,

5 משמע שגם זה בגלל שיש לו צד של דמיון לאבות בכך שלא ראה קרי, כמו יעקב שאמר "כוחי וראשיתי אונ".

6 ראו בהקדמה שנייה לתיקוני הזהר. ניתן היה להוסיף ולומר, שכאשר קם חזקיה נעמד לפניו עמוד של אש, שכבר ראינו שהוא מקושר לדין ולגבריאל. אלא שקצת קשה לומר כן, שמצינו קשר גם ליהודה ולאש, שהיה לומד בבית המדרש כל השבוע וחוזר בכל שבת לקיים עונתו ולפניו היה מגיע עמוד של אש. אומנם ניתן לתרץ ולומר שזהו מתוך החלק של אש שכלול גם במים ובמיכאל כפי שכתבנו למעלה.

7 שערי אורה (ג'קאטיליה), השער החמישי.

8 ישראל קדושים אות ד.

* רזיאל טייב, בית אל.

1 אומנם בדפוס וילנא כתוב בסדר גבריאל ומיכאל, אך בעין יעקב, שגרסתו נחשבת למדויקת יותר, הסדר הפוך.

וכן הסדר ב'אוקספורד 369', וכן ב'וטיקן 115 ב', וכן ב Bologna, AS: Fr. ebr. 420.

2 גמולוגיה – חקר אבני החן.

3 מהדורת הסולם, בראשית פרשת וירא, מאמר ויקומו משם האנשים, קסו – קעב.

4 מקור לדבר בחידושי אגדות למהר"ל על אגדתנו.

באב, היום שבו הותר לשבט בנימין לחזור ולהתחתן עם שאר שבטי ישראל, מתוך מגמה של פיוס, חיבור מחדש ואחדות (ריבוי צבעים).

דוגמה מובהקת נוספת היא שאול המלך, שיצא משבט בנימין. במלחמת עמלק נכשל שאול, ונלקחה ממנו המלוכה משום ש"חמל העם" על הצאן. נטייתו הטבעית של בן השבט להתחשב בדעת העם (בין אדם לחברו) גברה על הציווי המוחלט שקיבל מה' (בין אדם למקום), ועל כך הוא שילם מחיר כבד.

שערי ירושלים – החיבור לעתיד לבוא
המחלוקת אם שערי ירושלים יהיו משהם או מישפה, היא למעשה דיון בשאלה מה יהיה אופייה המרכזי של ירושלים העתידית. האם היא תבטא בעיקר את פנייתו של הקב"ה, האמת המוחלטת, אל האדם או שתבטא בעיקר את פנייתו של האדם לבוראו.

תשובת ה' למחלוקת, היא שהדיאלוג נמצא במרכז. תשובה זו מלמדת שירושלים שלעתיד לבוא תהיה עיר שמתוך שעומדים רגלינו בשעריה, הרי היא חוברה לה יחדיו. היינו מתוך העיצוב שלה, המחבר את אמיתות התורה המושלמת יחד עם הגוונים השונים באומה. מתוך ששם הקב"ה שערי ירושלים כדך, כדין וכדין, כך וכך, הרי שמתקיים הפסוק הבא: "וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָבִיאוּ אֶת שְׁלֹם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (יש' נד:ג). דהיינו, כאשר משלבים את כוחות האומה כולה (ישפה), ביחד עם המחויבות המלאה לאותיות התורה שהם כשהם וכאשר שחורה, אחדות המבוססת לא רק על הכנסת כל הגוונים, אלא גם על מחויבות לתורה,⁹ הרי שזהו המפתח להגיע לירושלים השלישית, ירושלים הבנויה כיוון שחוברה לה יחדיו.

סיכום

לאור דברינו כאן¹⁶ יוצא, שמיכאל ויהודה, צד החסד, הם שאומרים שהאבן שתהיה בשערי ירושלים היא אבן השוהם, האבן המסמלת את הדין, את האש השחורה של אותיות התורה. ואילו גבריאל וחזקיה, צד הדין, הם האומרים שהאבן תהיה אבן הישפה המסמלת את החסד, את הרב-גוניות וההרמוניה. אפשר לומר שזו בדיוק הנקודה שעל ידה ניתן לבנות את ירושלים; כאשר כל צד במחלוקת דואג בתוקף להשלים את חלקו, החסד רוצה להשתלם בגבורה והגבורה רוצה להשתלם בחסד, על ידי אחדות ההפכים, על ידי חציבת האבנים האלה¹⁷ לבניין חדש, ייבנה מקדש.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

15 אם המטרה הייתה אחדות לבדה, הרי שיכל הקב"ה להכריע המחלוקת ולפסוק שתהיה זו אבן הישפה, שהרי כלולה בתוכה השם. אלא שהרצון הוא שהאחדות תהיה תחת כפיפות לרצון האלוהי.
16 לאור הגרסאות שהבאנו בהערה 2. ולאור סדר האומרים, ראשון ראשון ואחרון אחרון.
17 כמבואר מהמשך הגמרא שם, שהמלאכים חצבו אבנים אלה.

וצבעה כצבע השמיים. ספיר – יששכר, וצבעה שחור דומה לכחול. יהלום – זבולון, וצבעה לבן. לשם – דן, וצבעה דומה לספיר. שבו – גד, וצבעה אפור. אהלמה – נפתלי, וצבעה "דומה לזין צלול שאין אדמתו עזה". תרשיש – אשר, וצבעה "דומה לאבן יקרה שמתקשטות בו הנשים". שהם – יוסף, וצבעה שחור עד מאוד.⁹ ישפה – בנימין, וצבעה "דומה... ל"ב הצבעים" (במדבר רבה ב, ז).

הצבע השחור עד מאוד – שחור בוהק, מבטא ערך אחיד, חד-גוני ועוצמתי. אפשר להציע, שהצבע השחור מייצג גישה הרואה בעיר הקודש מוקד מוחלט ובלעדי של לימוד תורה ואמת א-לוהית, בדומה לאותיות התורה הכתובות ב"אש שחורה".¹⁰ לעומת זאת, הצבעוניות מבטאת רב-גוניות; התפשטות בניגוד לצמצום, נתינת המקום לכל צבע וצבע, לכל שבט ושבט משנים עשר שבטי י-ה. הצבעוניות מבטאת רחבות; אבן הישפה מייצגת חזון של עיר המכילה את כל חלקי העם, משלבת בין הכוחות השונים ומאפשרת לכל צבע ושבט לבוא לידי ביטוי במערכת יחסים של שלום והרמוניה.

יוסף ובנימין

הצבע השחור הבוהק של אבן השהם, מסמל אמת מוחלטת, כאותיותיה של התורה. בהתאמה, עבודתו הרוחנית של יוסף, שאבן השהם היא אבנו, מתמקדת בתחום של "בין אדם למקום", הקשר המחייב והישייר שבין האדם לנותן התורה.

אופי זה בא לידי ביטוי, למשל, בסיפורו עם אשת פוטיפר, באומרו שחטא זה יהיה חטא כלפי א-לוהים (בר' ט:ט), וכן ביושבו בכלא (בר' מ:ח), וכן כלפי חלום פרעה (בר' מא:כה), וכן בשיחתו עם אחיו (בר' נ:כ). שם שמיים היה שגור בפיו.¹¹

אף אבנו של בנימין מתאימה לאופיו המיוחד של שבט בנימין בתחום של "בין אדם לחבר".¹²

המדרש דורש את השם "ישפה" כנוטריקון "יש פה".¹³ בנימין ידע על מכירת יוסף, אך בחר לשתוק ולשלוט בדיבורו כדי לא להיכשל בלשון הרע, ובכך שמר על השלום ולא פגע באחיו. ניתן לראות מאפיין זה גם לאורך ההיסטוריה התנ"כית; "פילגש בגבעה", המאורע הקשה שבעקבותיו פרצה מלחמת אחים בין בנימין לשאר השבטים.¹⁴ התיקון לקרע זה נחגג בט"ו

9 ואומנם, המהר"ל בח"א כותב שצבע השהם לבן, אך אינו יודע מה מקורו. בוודאי במדרש שיש לפנינו – צבעה שחור. המהר"ל, הרואה באבן זו אבן לבנה, זיהה אותה עם מידת החסד. אולם במדרש מתוארת האבן כשחורה ביותר, ומכאן יש להסיק כי השחור מבטא את ההפך מהלבן.

10 מדרש תנחומא (ורשא) פרשת בראשית סימן א. וכן להלכה נפסק שאותיות התורה חייבות להיות כתובות בשחור.

11 ניתן לראות מאפיינים אלו גם במנהיגי השבט כדוגמת יהושע וגדעון (ירובעל). מנהיגים אלו הובילו את עם ישראל במלחמות של אמת רוחנית, לחמו למען כבוד ה' ועקרו עבודה זרה מתוך מסירות מוחלטת לאמת האלוהית, דבר ההולם את מהות אבן השוהם החד-גונית והמוחלטת.

12 בנימין אינו רק שבט של יחסים בינאישיים. דווקא היותו קשור למקום המקדש מלמד כי הוא מייצג גם את המפגש שבין הקב"ה לעולם האנושי. לכן ניתן לראות בו לא רק ניגוד ליוסף, אלא השלמה שלו.

13 ב"ר (וילנא) עא, ה.

14 והיה מקום להקשות שאם בזה נפלו כיצד ניתן לומר שזוהי מעלתם, אלא שדווקא נקודת האתגר מסמלת את הייחודיות של בעל האתגר. ככל שכוח מסוים מרכזי יותר בזהותו של אדם או אומה, כך נפילתו באותו תחום עשויה להיות חריפה יותר וכל הגדול מחברו, יצרו גדול הימנו.